

NASTAVNA JEDINKA 8: Pravila i propisi

Kakva pravila društvu trebaju?

Zakoni određene vrste neophodni su za efikasno i pravedno upravljanje bilo kojim društvom. Zakon važi u svakoj situaciji, za sve članove jedne zajednice, odnosno zemlje, iako postoje određene grupacije, kao što su djeca, na koje se neki zakoni ne odnose sve dok ne dostignu određenu starosnu dob.

Jedna od mogućih podjela zakona, odnosno prava, jeste podjela na građansko i na krivično pravo. Građansko pravo predstavlja jedan od načina rješavanja sporova između pojedinaca i grupa ljudi. Krivično pravo reguliše onu vrstu ponašanja za koju vlasti smatraju da je treba suzbiti ili spriječiti.

Međutim, niti jedan zakon nije savršen. Zakone donose ljudi, te ih je ponekad potrebno izmijeniti. Zakon može biti zastario, nedjelotvoran ili jednostavno nepravedan prema određenim kategorijama stanovništva.

Zakon se ne može razdvojiti od politike. Na kraju krajeva, zakoni se i donose i mijenjaju u okviru jednog političkog sistema. Za demokratske političke sisteme važno je da svi građani imaju jednaku mogućnost odlučivanja kad su zakoni u pitanju. Također je veoma značajno da zakon važi jednako za sve građane i da niko nije iznad zakona. Taj koncept ponekad se naziva vladavina prava ili pravna država.

Konačno, zakoni bi trebali biti u skladu s ljudskim pravima. Ovo je izuzetno važno kako bi zakoni bili pravični i da se ne bi zloupotrebljavali kao sredstvo ugnjetavanja ili diktature. Većina demokratskih sistema se, stoga, oslanja na pisane ustave koji daju okvir ljudskih prava, a koji je iznad zakona neke države. Neke države također su osnovale ustavne sudove koji odlučuju jesu li zakoni u skladu s ustavom ili ne.

Učenje za obrazovanje o demokratiji i ljudskim pravima

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- steći nova znanja o konceptu zakona i njegovog značaja za demokratsko društvo;
- shvatiti da osnovna svrha zakona jeste da pomaže građanima i štiti društvo;
- steći veće poštovanje za ideju vladavine prava;
- saznati nešto više o pravnom sistemu svoje države.

NASTAVNA JEDINKA 8: Pravila i propisi

Kakva pravila društvu trebaju?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Dobar zakon – loš zakon	Steći nova znanja i shvatiti značaj faktora koji predstavljaju kriterije za određivanje valjanosti zakona.	Razgovarati o školskim propisima i utvrditi šta predstavlja dobar školski propis. Raspravljati o zakonima i odrediti šta čini dobar zakon. Kritički ispitati određenu pravnu oblast u zemlji, na primjer propise o konzumiranju alkohola. Predložiti i argumentirati neki novi školski propis ili novi zakon.	Po dvije kartice za svakog učenika – jedna sa oznakom „A“, a druga sa oznakom „B“. Materijal – Propisi o alkoholu u našoj zemlji. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4 do 6 učenika. Stalac s papirom ili veliki list papira za izložbu u razredu.	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.
Druga lekcija: U kojoj starosnoj dobi?	Razmotriti kako se zakon primjenjuje na mlade ljude.	Ispitati koja je zakonom određena starosna dob od koje mladi mogu početi učestvovati u raznim aktivnostima odraslih. Razmotriti koliko su važeći zakoni adekvatni kada su u pitanju mladi.	Tri velika znaka s oznakom „A“, „B“ i „C“ postavljena na tri različita zida učionice. Kopije materijala za učenike 8.1 – jedan za svaka dva učenika. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4 do 6 učenika.	Rad u paru. Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.
Treća lekcija: Vi donosite zakon	Razmotriti pitanje bi li mladi ljudi koji su prekršili zakon trebali biti kažnjeni i, ako bi, kako.	Razmotriti različite faktore koji određuju šta predstavlja pravičnu kaznu za krivično djelo.	Kopija priče i dodatne informacije za nastavnika.	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.
Četvrta lekcija: Pravila predočavanja dokaza	Shvatiti princip predočavanja dokaza na sudu.	Razmotriti koja bi se vrsta dokaza trebala priznavati na sudu, te kakve dokaze ne bi trebalo koristiti.	Kartice za raspravu (materijal za učenike 8.2) za svaku grupu od 4 do 6 učenika.	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.

8.1 Dodatne informacije za nastavnike

Integracija, ne kriminalizacija

Thomas Hammarberg, Povjerenik za ljudska prava, Vijeće Evrope

U većini evropskih država, tinejdžeri ne dominiraju u ukupnim statistikama o kriminalu. Također, razina maloljetničkog kriminala ostaje više ili manje stabilna iz godine u godinu na cijelom kontinentu.

To ne znači da je problem beznačajan. Zabrinjavajući trend o kojem su izvijestile neke države jeste da su neki zločini, koje su počinili mladi prestupnici, postali nasilniji ili općenito ozbiljniji. To je samo po sebi zabrinjavajući znak. (...).

U ovom trenutku u Evropi postoje dva različita trenda. Jedan je da se smanji starosna dob za krivičnu odgovornost i da se više mlađe djece zatvori. Drugi trend je – u duhu UN-ove Konvencije o pravima djeteta – da se izbjegne kriminalizacija i pronadu porodične ili druge društvene alternative za zatvor.

Ja ću govoriti u korist drugog pristupa. U njemu me podržava ne samo UN-ova Konvencija nego i Evropska mreža pravobranilaca za djecu. U izjavi iz 2003. najmanje 21 državni pravobranilac je istaknuo da su djeca koja su u sukobu sa zakonom prije svega djeca koja još uvijek imaju ljudska prava.

Predložili su da se starosna dob za krivičnu odgovornost ne bi trebala sniziti nego povećati - s ciljem da postepeno dođe do 18 – a sistemi koji se bave maloljetnim prestupnicima ispod te starosne dobi trebali bi im suditi s iskrenim naglaskom na obrazovanje, reintegraciju i rehabilitaciju.

Konvencija o pravima djeteta – koju su ratificirale sve evropske države – traži od vlasti da postave donju starosnu granicu ispod koje se treba smatrati da djeca nemaju sposobnost kršenja krivičnog prava. Ugovor ne navodi koja starosna dob se smatra crtom gdje treba povući granicu. Međutim, Odbor koji nadgleda primjenu Konvencije izrazio je zabrinutost zbog niske starosne granice u nekim državama. U većini evropskih država, djeca se smatraju krivično odgovorna u dobi između 12 i 15 ili 16, ali postoje i primjeri gdje je starosna granica sedam, osam i deset.

Iako je poruka Konvencije o pravima djeteta da bi se trebala izbjeći kriminalizacija djece, to ne znači da bi se prema mladim prestupnicima trebalo ponašati kao da nemaju nikakve odgovornosti. Naprotiv, važno je da se mlade prestupnike smatra odgovornima za njihova djela i, na primjer, da učestvuju u nadoknadi štete koju su uzrokovali.

Pitanje koje se postavlja jeste koja vrsta mehanizma bi trebala zamijeniti standardni sistem krivičnog prava u takvim slučajevima. Procedure bi trebale prepoznati štetu koju žrtve osjećaju te bi trebale natjerati mladog prestupnika da shvati da takvo ponašanje nije prihvatljivo. Takav odvojeni maloljetnički mehanizam bi za cilj trebao imati priznavanje krivice, te sankcije koje rehabilitiraju.

Proces kažnjavanja smatramo različitim od uobičajene kaznene procedure. U maloljetničkom pravu ne bi trebalo biti kažnjavanja. Namjera je uspostaviti odgovornost i, u isto vrijeme, promovirati reintegraciju. Mladi prestupnik trebao bi naučiti lekciju i nikada ne ponoviti loše djelo.

Ovo u stvarnosti nije tako jednostavno. To zahtijeva inovativne i korisne zajedničke sankcije. Načelno, trebali bi biti uključeni roditelji prestupnika ili drugi pravni staratelji, osim ako to nije kontraproduktivno za rehabilitaciju djeteta. Koji god proces da se izabere, morala bi postojati mogućnost da dijete ospori optužbe ili se čak žali.

Zanimljiva procedura za „smještaj“ uvedena je u Sloveniji. Tamo se slučaj optuženog maloljetnika može prebaciti na posrednika ako se s tim slože tužitelj, žrtva i optuženi.

Živjeti u demokratiji

Posrednik pokušava postići dogovor koji bi bio zadovoljavajući kako za žrtvu tako i za optuženog, te se na taj način izbjegava suđenje.

Jedan aspekt trebao bi biti dodatno naglašen: važnost brzog odgovora na prestup. Odgođene reakcije – što je problem u nekoliko evropskih zemalja danas – posebno su nepovoljne kada se radi o mladim prestupnicima čija bi se loša djela trebala gledati kao poziv u pomoć. (...)

Thomas Hammarberg, Povjerenik za ljudska prava, Vijeće Evrope, isječak iz „Dimenzija ljudskih prava u maloljetničkom postupku“, prezentacija održana na Konferenciji za državne tužioce Evrope, Moskva, 5.-6. juli 2006. Izvor: <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2 Dodatne informacije za nastavnike

Konvencija o pravima djeteta

Usvojena 20. novembra 1989. od strane Generalne skupštine UN-a.

Član 37.

Države potpisnice saglasne su da:

- (a) Niti jedno dijete ne smije biti podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kazni. Ni smrtna kazna ni doživotna robija bez mogućnosti oslobođanja ne mogu se nametnuti kod prijestupa koji su počinile osobe mlađe od osamnaest godina;
- (b) Niti jednom se djetetu neće nezakonito i proizvoljno oduzeti sloboda. Hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme;
- (c) Sa svakim djetetom lišenim slobode postupat će se humano i s poštovanjem prema urođenom dostojanstvu ljudske osobe, i na način koji uzima u obzir potrebe osobe te starosti. Posebno će svako dijete lišeno slobode biti odvojeno od odraslih, osim ako to nije u najboljem interesu djeteta, a imat će pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem dopisivanja i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima;
- (d) Svako dijete lišeno slobode imat će pravo na brz pristup zakonskoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, pravo da ospori zakonitost svog lišavanja slobode pred sudom ili drugom nadležnom, neovisnom i nepristranom vlasti i na brzu odluku o bilo kakvoj takvoj akciji.”

Član 40.

- (...) 3. Države potpisnice će nastojati da pomognu uspostavi zakona, procedura, vlasti i institucija koje se posebno bave djecom za koju se navodi, koja su optužena ili za koju se smatra da su prekršila krivični zakon, i to naročito:
- (a) Određivanje minimalne starosne dobi ispod koje se smatra da djeca nisu sposobna učiniti prekršaj prema krivičnom zakonu;
 - (b) Određivanje mjera postupanja s takvom djecom bez pribjegavanja sudskim postupcima, uz osiguranje punog poštivanja ljudskih prava i pravne zaštite kad god je to primjereno i poželjno.
4. Djeci moraju biti dostupne različite mogućnosti, kao što su naredbe o brizi, savjetovanju i nadzoru; savjetovanje; uslovna kazna; usvajanje; obrazovni i stručni programi i druge alternative zatvoru, da bi se obezbijedilo da se sa djecom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti, a proporcionalan je i okolnostima i prekršaja.”

Izvor: Rolf Gollob/Peter Krapf: *Istraživanje dječjih prava. Sekvence lekcija za osnovne škole*. EDC/HRE, 5. dio, Strasbourg 2007, str. 77ff.

Za daljne čitanje: Cyndi Banks, *Etika krivičnog prava*, Thousand Oaks, 2004. PDF verzija, poglavlje 5, Svrha krivične kazne, dostupna na <http://www.sagepub.com>.